

”UUDESTAAN!”

Toimintavälineiden mahdollisuuksia.
Raportti käyttäjien kokemuksista.

Aikuis-Malike
Tuula Puranen, 2009

Sisältö

1.		
Aluksi		3
2.		
Aineisto ja metodi – haastattelu ja havainnointi		4
3.		
Toimintavälineiden mahdollisuuksia käyttäjien näkökulmasta		6
"Jäi monta hyvää fiilistä!" – Elämyksiä ja kokemuksia		7
"Voisi mennä uudelleenkin" – Pelkojen voittaminen, rohkaistuminen.....		12
"Tutustuin ystäviin ja tovereihin" – Yhdessä oleminen ja kokemusten jakaminen.....		15
Liikkumisen tukena myös esteettömässä ympäristössä		19
4.		
"Tuli hyvä mieli, kun ihmiset hymyilivät" – Muiden ihmisen merkitys käyttötilanteissa		20
5.		
Vertailu: Käyttäjät ja avustajat samoilla linjoilla		22
6.		
Yhteenveto		23

"UUDESTAAN!"

Toimintavälineiden mahdollisuuksia.
Raportti käyttäjien kokemuksista.

Aikuis-Malike
Tuula Puranen

Talvikuvat Topi Ylä-Mononen (Erämaan kutsu 21. – 23.4.2009 Lieksa)
Kesäkuvat Jaana Teräväinen (Luontoon liikkumaan 3.6.2009 Repovesi)

1. Aluksi

Aikuis-Malike on tarkoitettu arkiliikkumisessa paljon tukea käyttäville aikuisille, jotka tarvitsevat toiminnan tueksi toista ihmistä sekä tarkoituksenmukaisen toimintavälineen¹. Aikuis-Malikeen tavoitteena on edistää vaikeavammaisten ihmisten arkista liikkumista ja osallistumisen mahdollisuuksia koti- ja asuinympäristössä.

¹ Lähde: http://www.malike.fi/sivu/aikuiset_toiminnan_rattaissa (käytetty 22.9.2009)

Aikaisemmin toimintavälineiden mahdollisuuksia käyttäjilleen on pohdittu lyhyesti raportissa *Ulos talosta, pois pihasta* (s. 23 – 24), joka ilmestyi helmikuussa 2009. Merkitystä arvioivat ne ihmiset, jotka avustavat vammaisia henkilöitä toimintavälineiden käyttämisessä. Avustavia henkilöitä voivat olla esimerkiksi perheenjäsenet ja muut lähi-ihmiset sekä kuntien vammaispalvelujen työntekijät.

Avustavien henkilöiden mukaan toimintavälineet mahdollistavat pääsyn muiden ihmisten joukkoon, osallistumaan ja tekemään niitä asioita, mitä muutkin tekevät. Välineet mahdollistavat esimerkiksi perheen yhteisiin harrastuksiin ja työ- tai opiskelupaikan retkille osallistumisen. Toimintavälineen avulla ei tarvitse jäädä neljän seinän sisälle eikä pihaan.

Mutta mitä toimintavälineet antavat ja mahdollistavat käyttäjille heidän itsensä mielestä? Tähän kysymykseen etsitään vastauksia nyt käsillä olevassa raportissa.

2. Aineisto ja metodi: haastattelu ja havainnointi

Tässä raportissa toimintavälineiden käyttäjillä tarkoitetaan ihmisiä, jotka tarvitsevat arkiliikku-
misessa toimintansa tueksi toimintavälinettä ja toista ihmistä. Osa heistä erittelee kokemuksi-
aan sanallisesti hyvinkin laajasti. Niiden kohdalla, jotka eivät ilmaise itseään sanoin, kokemus-
ten tulkitseminen on haasteellinen tehtävä. Eleiden, äänten ja ilmeiden tulkinnessa on tur-
vauttava sellaisten ihmisen apuun, jotka osaavat välittää niiden sisällöt kysyjälle. Yleensä
nämä ovat lähi-ihmisiä ja henkilökohtaisia avustajia.

Raportti perustuu haastatteluihin ja havaintoihin, jotka on koottu Aikuis-Malikkaan *Erämaan
kutsu* -kurssilla Lieksassa 21. – 23.4.2009 ja *Luontoon liikkumaan* -kurssilla Repoveden kansal-
lispuistossa Valkealassa 3.6.2009. Lieksan kurssille osallistui viisi toimintavälineiden käyttäjää.²

² Lisäksi mukana oli
kurssilaisten henkilö-
kohtaisia avustajia,
Aikuis-Malikkaan työn-
tekijöitä, luontoyrittäjä,
eräopas, kaksi kuvaajaa
ja allekirjoittanut.

Erämaan kutsu -kurssi kesti kahden yön yli. Ensimmäisen yön osallistujat viettivät Eero Kor-
telaisen, Erä-Eeron, petoeläinten tarkkailukämpässä Kontiovaarassa. Kämpän sisäänkäynti ja
toinen puoli on rakennettu esteettömiksi. Toisen yön retkeläiset viettivät niin ikään esteettä-
mällä Raunin Majalla Ruunaan maisemissa Siikajärven rannalla. Iltaohjelmassa oli savusauna
ja iltanuotio. Matkalla Erä-Eeron kämpältä Raunin Majalle kurssilaiset pistäytyivät Reposuon
luontotornilla, esteetön sekini.

Luontoon liikkumaan -kurssi Repovedellä oli vajaat kuusi tuntia kestänyt päivä tapahtuma.
Sen aluksi osanottajat kokoontuivat Tervajärven parkkipaikalla, jonka rannasta he siirtyivät
kanooteilla ja kirkkoveneellä Tervajärveä pitkin Kuutinlahteen. Kuutinlahdessa oli tarjolla tu-
len äärellä lohikeittoa, makkaraa, kotipullaa ja nokipannukahvia. Lisäksi retkeläisillä oli mah-
dollisuus kokeilla maastoon sopivia toimintavälineitä. Ne osallistujat, jotka pystyivät kävele-
mään itse, kansallispuiston opas vei lyhyelle pistoretelle metsään esitelläkseen heille aluet-
ta, sen kasveja ja eläimiä. Repoveden kurssille osallistui 15 liikunta-, aisti- tai kehitysvammais-
ta ihmistä avustajineen.

Tiedonkeruun metodina olen käyttänyt siis havainnointia ja haastattelua. Jokainen Lieksan-
retkeläinen ja joka toinen Repoveden-retkeläinen ilmaisi itseään sanallisesti ja oli suoraan
haastateltavissa. Ne, jotka eivät käyttäneet sanallista ilmaisua tai joiden puhetta en vieraana
ihmisenä ymmärtänyt, haastattelin heitä avustaneiden ihmisten tulkkauksen avulla. Avustajat
olivat muun muassa perheenjäseniä ja ohjaajia.

Ihmisten itseilmaisua on hyvin yksilöllistä sekä sanallisena että esimerkiksi ilmeillä, eleillä, liik-
keillä, liikkahduksilla ja äänillä tapahtuvana ilmaisuna. Niille ei ole objektiivista, universaalista, jo-
ka tilanteessa ehdottomasti paikkansa pitävää tulkintaa. Käden ojennus, joka on tarkoit-
tu koskettamaan ystävällisesti tai hyväntuulisesti, saattaa vieraasta tuntua tönäisyltä tai kärsi-
mättömältä huitaisulta. Hymy, itku tai pelko tunnustetaan eri puolilla maailmaa ja eri kulttuu-
reissa hymyksi, itkuksi ja peloksi, mutta niiden merkitys ei aina ole selvä eikä yksiselitteinen.

Tulkitseminen on subjektiivista, tilannekohtaista ja kulttuurisidonnaista. Tutut ja läheiset
osaavat kuitenkin yleensä tulkita hyvin toisiaan. Niinpä Luontoon liikkumaan -kurssilla sain
korvaamatonta apua haastatteluissa kurssilaisia avustavilta ja heidät hyvin tuntevilta ihmisil-
tä. Apu oli tärkeää yhtäältä toimintavälineiden käyttäjien kokemusten kuulemiseksi, toisaalta
väärinkäsitysten minimoimiseksi.

Odotusta, hiljaisuutta. Kuulokkeet välittävät ääniä erämaasta.

en jälkeen. Havainnoinnin apuna ei käytetty videointia, mutta valokuvia molemmista tapahtumista on runsaasti.

Käsittelin aineiston tekemällä sille laadullisen sisällönerittelyn. Lisäksi vertaan tuloksia Ulos talosta, pois pihasta -raporttiin haastateltujen, toimintavälinekoulutukseen osallistuneiden henkilöiden arvioihin toimintavälineiden mahdollisuuksista.

3. Toimintavälineiden mahdollisuuksia käyttäjien näkökulmasta

Yllättävintä huomio aineistoa eriteltäessä oli, että kukaan toimintavälineiden käyttäjästä, yhtä lukuun ottamatta, ei puhunut itse välineestä.

Siinä yhdessä tapauksessa, jossa käyttäjä kiinnitti huomiota itse välineeseen, kysymys oli Aikuis-Malikkeen ja käyttäjän rollaattorin vertailusta. Maastossa Aikuis-Malikkeen rollaattori oli pyörätarkaisunsa ansiosta kevyempi ja helpompi käsitellä, ja käyttäjä olisi halunnut sellaisen itselleenkin.

Otan aineiston ulkopuolelta kaksi esimerkkiä tilanteista, joissa käyttäjä kiinnitti huomiota it-

Nousu eläintarkkailukämpästä. Onko nyt on eläinten vuoro tarkkailla?

Polun alussa.
Luontotorni tiedottaa.

se välineeseen, molemmat ovat Aikuis-Malikkeen toimintavälinekoulutuksesta Kaarinassa 11.9.2009. Ensimmäisessä käyttäjä totesi maastokärryn jarrun olevan hänelle väärällä puolella. Toinen havainto on metsästä: maastopyörätuolin käyttäjä ei luottanut välineeseen, vaan pelkäsi sen etupyörän irtoavan. Kysymys oli toimintavälineen turvallisuudesta ja luotettavuudesta.

Käyttäjien toimintavälineeseen kiinnittämän huomion vähäisyys kertoo ainakin siitä, että käyttäjän näkökulmasta toimintaväline on nimenomaan väline, sillä on välinearvo jonkin saavuttamiseksi. Toimintavälineen käyttäminen on keino, ei tarkoitus. Väline välineenä nousee pääosaan vain silloin, kun se ei toimi tai toimii puutteellisesti.

"Jäi monta hyvää filistä!" – Elämyksiä ja kokemuksia

Etenkin Lieksan-kurssilaisten kokemuksissa painottuu mahdollisuus olla keskellä luontoa, nähdä eläimiä ja kuunnella luonnon ääniä. Petoeläinten tarkkailukämpässä havaitsin voimakasta keskittyneisyyttä ja syventyneisyyttä ihmisissä, jotka istuivat lämpimästi tuoleissaan kuulokkeet korvillaan.

Hän on täysin keskittynyt, katselee ulos, varjot pitenevät, korpit ronkuttavat haaskoilla, lennähtävät välillä kuusikkoon tullakseen hetimiten takaisin. Hänen kasvonsa ovat rentoutuneet, täynnä rauhaa. Myöhemmin hän sanoo, että piti eniten hiljaisuudesta ja omassa rauhassa olemisesta. [Ote muistiinpanoista.]

Kuulokkeet välittivät ääniä ympäröivästä luonnosta, sillä maastoon oli sijoitettu tarkka mikrofoni. Eräs haastateltava sanoi, että kuulokkeiden avulla tuntui kuin olisi ollut ulkona eläinten keskellä. Kuulokkeet toistivat karhujen askelluksen pakastuneella lumella, mutta myös rouskuttavat ja maiskuttavat syöntiäänet, kun ne kämpän edustalla tekivät selvää Kortelaisen asettamista haaskoista. Mikrofoneista kuuluivat hyvin myös korppien, tiaisten ja mustarastaan äänet.

Kämpässä saatuja kokemuksia ja elämyksiä kurssilaiset kuvasivat muun muassa seuraavasti:

*Oli hienoa olla eläinten keskellä.
Kuulokkeet olivat tosi hyvät.
Pääsy esteettömään kämppään mahdollisti eläinten näkemisen.*

Parasta oli päästä näkemään karhu ja ahma. Pidin myös esteettömästä luontotornista, koska pidän suosta.

Tosi mielenkiintoista katsella eläimiä, yöllä tuli vähän kylmä.

Tämä reissu kannatti tehdä, ensimmäisen kerran elämässäni tällaisen reissun tein.

Jännittäväntä ja mukavinta oli ahman näkeminen ja hiljaa oleminen.

Lieksassa saadut kokemukset painottuvat eläinten näkemiseen, vaikka se ei kaikilla ollutkaan tavoitteena. Joillekin pelkkä erämaaluontoon pääseminen oli riittävästi. Koska retkeläiset eivät pysty tekemään syvälle metsään retkiä yksin, luonnon tarjoamien kokemusten merkitys oli heille suuri. Moni nautti kiireettömyydestä, rauhasta ja hiljaisuudesta, jollainen arkiympäristöstä puuttuu.

Lumiratkaisuja
luontotornilla.

Maastorollaattorilla pitkin
luontotornin luiskaa.

*Tosi ihanaa, kun saa olla rauhassa.
Oli mahtavaa olla hiljaa, se loi yhteishenkeä.
Hiljaisuudessa kaikki puhuu samaa kieltä erilaisuudesta huolimatta.
Tekemättömyys oli hienoa.
Ei hoputettu.
Jäi monta hyvää fiilistä.*

Repoveden kansallispuistossa saaduissa kokemuksissa eivät rauha, kiireetön oleminen ja hiljaisuus nouse esille, mikä saattaa johtua esimerkiksi siitä, että tapahtuma vietiin läpi vajaassa kuudessa tunnissa. Toimintavälineiden mahdollistamat kokemukset ja elämykset liittyvät Repovedellä pääasiassa veteen ja metsään, vesillä ja maastossa kulkemiseen.

*Isä kertoo, että kun tultiin kanootilla rantaan, tytär halusi: "Uudestaan!"
Melontamatkalla hän oli alkanut laulaa, koska kanootissa olo oli tuntunut
niin mukavalta ja hyvältä.*

* * *

*Hän ei puhu, mutta hymyilee leveästi ja innostuneesti päästyään kanoottiin.
Maissa hän halua ihmisiä iloisesti.*

* * *

*Kysyessäni matkasta kirkkoveneessä, hän sanoo: "Se oli hyvää!" Hän ilmaisee katselleensa
kirkkoveneestä järvellä eteneviä melojia.*

[Otteita havaintoaineistosta.]

Jos ihminen on liikkumisessaan riippuvainen välineistä ja toisen ihmisen avusta, liikkuminen keskittyy helposti kodin, koulun, työn ja palvelujen piiriin. Luontoon – edes pihan reunasta alkavaan lähimetsään – ei pääse yksin. Osa arkiliikkumisessaan paljon tukea tarvitsevista ihmisistä pääsee toimintavälineiden avulla esimerkiksi perheen kanssa luontoretkeille, mutta monelle retket ovat edelleen harvinaisia poikkeuksia arkiseen elämänmenoon. Ulkoilu saattaa tarkoittaa ulkona pistäytymistä, kuten seuraava Repovedellä saatu sitaatti kertoo:

Ulkoilen kotona aika paljon, esimerkiksi haen postin ja vien roskapussin.

Reposuon luontotornissa.
Muuttolinnut ovat tulossa,
odotus on alkanut.

vitsemansa ihmisavun. Tarvetta päästä metsään, luonnon keskelle, kuvaa erään Repoveden-kurssilaisen pettymys.

Saan tällä [tönäisee rollaattoriaan] kävellä tietä pitkin vaikka joka päivä. Olisi ollut mukava päästä ihan metsään.

Sitaattiin kiteytyy paitsi hänen kritiikkinsä kurssia kohtaan, myös laajempi turhautuminen, kun arkiliikkumisessa vaihtoehdot tuntuvat olevan vähissä. Tietä pitkin kulkeminen ei tyydytä, metsäinen metsä tarjoaisi enemmän.

Osa kurssilaisista nosti esille luonnon tarjoamat esteettiset elämykset. Seuraavat sitaattit ovat Repoveden kansallispuistosta.

*Metsässä oli kaunista.
Oli hienoa, että vesi oli niin lähellä ja näki pohjaan.
Kauneutta ympärillä, tämä oli onnistunut reissu, vesi tuo rauhaa.*

Elämykset ja kokemukset eivät edellytä suurta, näyttävää ja dramaattista toimintaa. Usein pieni on kaunista ja riittää, että pääsee äärelle, saa mahdollisuuden rauhassa keskittyä, kuunnella, katsella, tunnustella.

”Voisi mennä uudelleenkin” – Pelkojen voittaminen, rohkaisu

Päiväretkikin voi tarjota paljon koettavaa, kuten nähtiin Repoveden kansallispuistossa. Päivän aikana kuljettiin sekä maastossa että vesillä. Vesireitti oli noin kolme kilometriä pitkä ja se tai-

tettiin kirkkoveneellä ja kanooteilla, joihin Aikuis-Malike oli valmistellut erilaisia istuinratkaisuja. Kirkkoveneen moottori pidettiin mahdollisimman hiljaisena ja eteneminen rauhallisena.

Vesi ei ollut kaikille tuttu ja kotoisa elementti, mutta mahdollisesta jännittämisestä huolimatta kukaan ei kieltäytynyt nousemasta veneeseen. Erään osallistujan ohjaaja kertoi: "Ajattelin etukäteen, että on ihme, jos Malikkeen porukka saa hänet paattiin." Osallistuja itse kertoi päivän päätteeksi: "Vene oli parasta!"

Tämä voi kertoa ainakin kahdesta asiasta. Ensinnäkin emme useinkaan tiedä varmasti, mitä toinen ihminen osaa ja haluaa ja mihin hän pystyy. Siksi mahdollisuuksia kannattaa järjestää. Toiseksi pelon voittaminen tuntuu hienolta. Jos osallistuja todella on aiemmin pelännyt vesilläoloa, hänen kommentistaan paistaa ilo pelon voittamisesta.

Havainnoijana en itse huomannut, että edellä kuvattu osallistuja olisi pelännyt. Sen sijaan toisen osallistujan arkuuden huomasin itsekin.

Vilvoittelu savusaunan ulkopaljussa, Siikajärvi jääkannen alla, yllä huhtikuun iltapäivän taivas.

*"Pidän sinua kädestä",
sisko sanoo veljelle kirkkoveineessä.
Näyttää siltä, että alkumatkasta veljeä pelottaa, mutta loppumatkan aikana hän rentoutuu,
katselee uteliaana veteen, kurottelee.
[Ote havaintoaineistosta.]*

Tässäkin tapauksessa yllätys oli suuri, kun arkana pidetty mies laittautuikin matkaan. "Hän tuli veneeseen arkuudestaan huolimatta, ja jonkin ajan kuluttua hän jo katseli partaan yli ja nautti. Tällainen kokemus lisää hänen uskallustaan", sisko arvioi jälkeensä.

Rohkaistuminen ja omien pelkojen voittaminen lisäävät itseluottamusta ja tunnetta siitä, että voi itse vaikuttaa omaan hyvinvointiinsa. Kun on uskaltanut yhteen kokeiluun, kynnyksen korkeita jotain muutakin madaltuu. Parhaassa tapauksessa löytyy jokin oma juttu, josta saa iloa ja tyydytystä vastakin.

Luonnossa oleminen toimii monille myös rauhoittajana. "Hän on levoton, mutta kanootissa hän asettui paikoilleen täysin rauhallisesti eikä pyrkinyt siitä mihinkään", yksi avustajista kuvaili avustettavansa. Toinen kuvaili omaansa näin: "Retki ylitti odotukset etenkin hänen kohdallaan, niin hyvin hän jaksoi olla kanootissa."

Huomattavaa on, että toimintavälineiden käyttäjät eivät puhuneet odotusten ylittymisestä, vaan muut tilaisuuksissa paikalla olleet ihmiset. Esimerkiksi Lieksan-retkellä Erä-Eero, eli Eero

Kortelainen, arveli, että retkeläiset oli etukäteen valmennettu olemaan hiljaa, sillä Kortelaisen mukaan joskus kahden ihmisen voi olla vaikeampi hiljentyä eläinten tarkkailuun kuin Aikuis-Malikkaan retkiryhmän kokoisen, 15-henkisen seurueen. Repovedellä yksi avustajista kertoi, että etukäteen oli keskustelu muun muassa siitä, mitä tehdä, "jos jollekin tulee kauhu ja hän hyppää kanootista tai veneestä veteen".

Ehkä ennako-odotukset, etukäteen valmistautumiset ja joidenkin asioiden pitäminen yllätyksenä kertovat enemmän muista ja muusta kuin vammaisista ihmisistä itsestään.

Myönteisten ja palkitsevien kokemusten synnyttämä uskalluksen ja rohkeuden vahvistuminen raivaa henkistä valmiutta uusillekin kokemuksille, kannustaa toivomaan lisää. Repoveden päivätapahtumassa jotkut olisivat viihtyneet pitempäänkin, vaikka useimmille se oli riittävän pitkä. Lieksan jälkeen taas pidettiin mahdollisena pitkille retkille osallistumista tulevaisuudessakin, kun nähtiin, että pitkä reissu erämaaoiloissa onnistui hyvin. Nyt voitaisiin lähteä retkeilemään esimerkiksi Turun saaristoon majakkasaarille tai moottorikelkkavaellukselle Lappiin, mutta myös yhteinen pilkkireissu lähiseudun järvelle oli toivelistalla.

Olipa kysymys pitkästä Lieksan-retkestä kaikkine vivahteineen tai pistäytymisestä maastokärryllä Repoveden metsässä tai muutaman kilometrin melominen Tervajärvellä, toistetuin kommentti oli: "Uudestaan!"

"Tutustuin ystäviin ja tovereihin" – Yhdessä olemisen ja kokemusten jakaminen

Kahden yön yli kestänyt Erämaan kutsu -kurssi Lieksassa tarjosi runsaasti aikaa myös yhdessä-oloon ja yhteishengen rakentumiseen. Retkue liikkui yhdessä koko kurssin ajan, ja ainakin osa retkeläisistä oli aluksi toisilleen vieraita.

Toimintavälineet mahdollistavat yhteisiin tilaisuuksiin osallistumisen ja muiden joukkoon menemisen ja siellä olemisen. Yhdessäolo ja toisiin tutustuminen nousivatkin haastatteluisissa yleiseksi kokemukseksi.

Täällä on tosi kivoja ihmisiä tällä kurssilla.

Oli mahtavaa olla hiljaa, se loi yhteishenkeä.

Hiljaisuudessa kaikki puhuu samaa kieltä erilaisuuksista huolimatta.

Rentoa yhdessäoloa.

Ihan kuin olisimme tunteneet toisemme aina.

Tutustuminen uuteen kivaan porukkaan ja vieraspaikkakuntalaisiin.

Tosi hyvä ryhmä.

Tutustuin ystäviin ja tovereihin.

Lieksan-kurssilaisten kommentteissa näkyy, että yhdessäoloon on ollut aikaa, mutta myös Repoveden päivätapahtumassa koettiin yhteisyyttä ja iloa muiden kanssa olemisesta.

Mukavinta oli yhdessäolo,

täällä on aika paljon kavereita.

Niin Repovedeltä kuin Lieksasta mukaan tarttui myös kerrottavaa muille, muistoja jaettavaksi. Repovedellä yksi retkeläinen kuvasi tätä näin:

Viileä vesi aaltoilee ja väikkyy kädenojentaman päässä.

Varvikko rahisee, töyssyt ja myötäleet tuntu-
vat maastokärryssä.

*Otin kameralla muistoksi kuvia muista melojista ja videolle pätkän siitä, kun tultiin rantaan.
Näytän kuvia Facebookissa kavereille. Muistoja on tärkeää saada.*

Vaikka yhdessäolon myönteinen merkitys korostuu aineistossa, kaikki tapahtumat eivät merkitse samanlaista yhdessäoloa kaikille. Pelkistetyimmillään voi käydä niin, että tapahtumien osallistujia yhdistää vain tuen tarve arkiliikkumisessa, ja sekin tarve vaihtelee eri ihmisillä. Jotkut pääsevät liikkumaan melko helposti, toiset voivat poistua kotoaan hyvin harvoin. Jokaisella myös on oma persoonallisuutensa ja historiansa; ihmisten sosiaalisuus vaihtelee.

Repovedellä huomasin, että esimerkiksi kurssilainen, jolla ei ollut kehitysvammaa, ei ottanut kontaktia kehitysvammaisiin ihmisiin. Se on tietenkin täysin hyväksyttävää. Havainto vain osoittaa, että vaikka yhdessäolo voi parhaimmillaan olla elämysten ja kokemusten jakamista hyvässä hengessä, myös oma yksityinen kokemus voi olla riittävästi, kaikkea ei tarvitse jakaa. Ryhmässä voi olla itsekseenkin, jos niin haluaa.

Lieksan-retkellä eräs avustajista kiinnitti huomiota siihen, että lasten ja nuorten/aikuisten vuorovaikutukseen liittyvät tarpeet ovat jonkin verran erilaisia. "Kun lapsi kasvaa, hän tarvitsee ehkä vielä enemmän kavereita kuin pienempänä, hänen on tärkeää päästä pois omista ympyröistä muualle", hän sanoi. Lieksan-retkeläisten joukossa näkyikin hyvin, että ihmiset tustuivat toisiinsa ainakin jonkin verran, kertoivat ja kyselivät, juttelivat keveitä ja vakavia.

Liikkumisen tukena myös esteettömässä ympäristössä

Erämaan kutsu -kurssilaisten haastatteluissa rakennetun ympäristön esteettömyys nousi usein esille. Esteettömyys sinänsä ei vielä edistä pääsyä ja osallisuutta. Jos luontotorniin pääsee luiskaa pitkin, moni tarvitsee vielä toimintavälineen luiskalla kulkemiseen – samoin itse tornille pääsyyn.

Luiska ei riitä, jos ei ole välinettä sitä pitkin kulkemiseen, eikä itse kohteen esteettömyys riitä, jos reitti sille on vaikeakulkuinen. Reposuon esteettömälle luontotornille johti parkkipaikalta noin 200 metriä pitkä polku, jolla kulkemista vaikeutti vain vaaksan paksuinen lumisohjo. Se

Pitkospuut johdattavat kulkijaa Tervajärven tuntumassa, vieressä tuoksuvat suopursut.

ei tosin juuri haitannut, sillä polulla pääsi kulkemaan erilaisilla kelkka- ja suksiratkaisuilla sekä maastopyörätuolilla.

Rakennettujen tilojen ja paikkojen esteettömyys helpottaa oleskelua ja luo mahdollisuuksia niidenkin ihmisten elämyksille ja kokemuksille, jotka eivät ilman toimintavälinettä pääsisi kyseiseen tilaan tai paikkaan. Osa haastateltavista kuitenkin korosti, että esteettömyys "ei saa mennä överiksi" eikä pienestä haasteellisuudesta ole haittaa; keinot aina keksitään.

"Överiksi mennyt" esteettömyys tarkoittaa niin pitkälle vietyä esteettömyyttä, että se leimaa paikan "vammaispaikaksi", erottelee käyttäjät *terveisiin* ja *vammaisiin* ja jättää paikan alkupe räisen hengen ja tarkoituksen taka-alalle.

Jos erityistä tukea liikkumisessa tarvitseva henkilö kokee jonkin paikan tai tilan alleviivaavan hänen erilaisuuttaan, se myös kaventaa hänen mahdollisuuksiaan saada samanlaisia elämyksiä ja kokemuksia kuin muutkin. "Överiksi mennyt" esteettömyys saattaa kiinnittää huomion liiaksi itse esteettömyyteen ja sävyttää kokemukset "vammaisliisillä".

4. "Tuli hyvä mieli, kun ihmiset hymyilivät" – muiden ihmisten merkitys käyttötilanteissa

Aineisto painottaa omalta osaltaan, että toimintavälineiden mahdollistamat elämykset ja kokemukset liittyvät huomattavasti vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa. Toimintaväline yksin on pelkkä väline. Sisältönsä se saa toiminnasta ihmisten kesken.

Kuten edellä on käynyt ilmi, toimintaväline mahdollistaa pääsyn ja osallisuuden erilaisiin elä-

myksiin ja kokemuksiin. Käyttäjät pääsevät tilanteisiin, joissa omien pelkojen voittaminen ja palkitsevien, rohkaisevien kokemusten saaminen ovat mahdollisia. Ne saattavat käyttäjänsä jakamaan asioita, tilanteita ja kokemuksia muiden ihmisten kanssa.

Muut ihmiset vaikuttavat paljon siihen, millaisiksi toimintavälineiden mahdollistamat kokemukset ja tilanteet muodostuvat. 'Muut ihmiset' tarkoittaa keitä tahansa paikalla olijoita, esimerkiksi muita kurssilaisia, avustajia, tilaisuuden työntekijöitä tai vapaaehtoisia sekä palvelunjärjestäjiä. Osa heistä tietää ja tuntee toimintavälineiden käyttäjien tarpeita hyvin, osa vasta tutustuu niihin, osalla ei ole juuri mitään tietoa.

Aineiston perusteella niitä, jotka eivät tunne toimintavälineiden käyttäjien tarpeita, kannattaisi lyhyesti perehdyttää etukäteen ennen retkiä tai muita tilaisuuksia.

Metsäpolulla hän hermostuu kiviin ja juuriin, jalkojen nostaminen niiden ylitse on hidasta ja niitä on polulla paljon. Äiti rohkaisee, että näin tasapaino paranee. Lopulta äitikin käy levottomaksi, koska emme pysy muiden vauhdissa eivätkä toiset odota meitä. Hän on vastuussa kahdesta kurssilaisesta, jotka ovat kiiruhtaneet oppaan perässä näkymättömiin. [Ote havaintoaineistosta.]

Tässä tilanteessa olisi riittänyt, että retkivauhti olisi määrätynyt hitaimman kulkijan mukaan. Silloin kenenkään ei olisi tarvinnut hermostua eikä hätäntyä. Jonon viimeiselle retkestä olisi saattanut muodostua parempi kokemus, jos hänelläkin olisi ollut aikaa ylittää kivet ja juuret hoputtamatta, katsella levollisin mielin ympärilleen ja kuulla oppaan kerrontaa.

Hitaimman mukaan eteneminen liittyy myös turvallisuuteen. Kun kaikki retkeläiset ovat näkyvillä, heistä on helpompi huolehtia sitä osin kuin he huolenpitoa tarvitsevat. Yhdessäolo vahvistaa turvallisuuden tunnetta: ei tarvitse hätäillä siitä, missä muut ovat, jääkö joku jälkeen, kiiruhtaako toinen omille teilleen ja kuka joutuu eroon kenestäkin.

Muut ihmiset voivat vaikuttaa paljon turvallisuuteen ja sen tunteeseen. Turvallisuuden tunnetta luo paitsi kyky ottaa huomioon osallistujien tarpeet, myös paikalla olevien "apujoukkojen" ammattitaito: kukin osaa sen, mitä on tekemässä. Myös avustajien otteiden varmuus toimintavälineiden käsittelyssä vahvistaa turvallisuuden tunnetta ja luottamusta siihen, ettei ole mitään hätää – voi keskittyä ympäristöön tai omaan olemiseensa.

Käyttäytymisellään ja suhtautumisellaan muut ihmiset voivat vaikuttaa myös kokonaisten retkien ja tilaisuuksien sekä lyhyiden tuokioiden laatuun. Haastateltavat toivat herkästi esille, kuinka he ovat kokeneet muiden ihmisten käyttäytymisen.

*Kaikki suhtautuivat kuin aikuisiin, jotka ovat lomalla.
Vetäjät olivat meidän kanssa samalla tasolla.
Vetäjät kysyivät meiltä [luontotornilla], mitä te haluatte, mennäänkö tornille, vaikka polku on sohjoinen.
Tykkäsin hänestä ihmisenä, hän oli välitön.
Ihan kuin olisimme tunteneet toisemme aina.
Tosi hyvä ryhmä.
Hänen olisi pitänyt asennoitua, että miten voin palvella teitä.
Tuli hyvä mieli, kun ihmiset hymyilivät.
[Eräs palvelunjärjestäjä] ei osannut lukea ryhmää eikä aistia, millainen filis sillä on.
[Eräs palvelunjärjestäjä] oli hirveen hyvin mukana ja otti hyvin vammaisasiat huomioon, teki parhaansa, kuten muutkin retken aikana.*

Se, kuinka tulee kohdelluksi, voi jäädä mieleen pitkäksi aikaa ja sävyttää koko tilaisuutta, oli kysymys sitten lyhyestä tapahtumasta tai pitkästä retkestä. Hymy muistetaan siinä missä tuis kahdus tai huomiotta jättäminenkin, ohitetuksi tuleminen.

Toisaalta palvelunjärjestäjään kohdistuvista sitaateista näkee, että kukin ihminen kokee toisten toiminnan omalla tavallaan. Kahdessa palvelunjärjestäjää koskevassa kommentissa kohteena on sama henkilö. Ensimmäisen sitaatin esittäjä koki hänen toimintansa sosiaalisesti taitamattomaksi, kun taas toisen sitaatin esittäjä oli sosiaalisesti taitoihin hyvin tyytyväinen.

Ihmisten käyttäytymisestä johtuvaa mielipahaa voidaan vähentää ja tyytyväisyyttä edistää, jos ihmisille, jotka kohtaavat toimintavälineiden käyttäjiä, kerrotaan etukäteen käyttäjien tarpeista vaikkapa vain perusasiat. Jos he ovat palvelunjärjestäjiä, kysymys on normaalista asiakasryhmään tutustumisesta jo ennakkoon, ei vammaisuuden alleviivaamisesta. Toisaalta kysymys on niin vahvasti ihmisten persoonallisuudesta ja tavoista kokea muut, että kaikkeen ei voi valmentaa eikä valmistautua.

5. Vertailu: Käyttäjät ja avustajat samoilla linjoilla

Ulos talosta, pois pihasta -raportissa Aikuis-Malikkeen toimintavälinekoulutukseen osallistuneet henkilöt arvioivat koulutuksen ohella toimintavälineiden merkitystä käyttäjille. Valtaosa osallistujista oli ammattilaisia, mutta joukossa oli myös muutama lähi-ihminen.

Ammattilaisten ja lähi-ihmisten mielestä toimintavälineet mahdollistavat käyttäjilleen muiden mukaan pääsemisen, elämykset ja sellaisten asioiden kokemisen, joiden kokeminen ei muuten olisi mahdollista. He kertoivat konkreettisista tapahtumista: ”Eräs pyörätuolia käyttävä tyttö pääsi Hippocampella samaa luontopolkua kuin me”, ja: ”On riemukasta päästä maastoon, jossa on vähän muhkurista.”³ Myös käyttäjien puheenvuoroissa nousevat esiin osallistuminen, elämykset ja uudet kokemukset.

Ammattilaisten ja lähi-ihmisten arvioinnissa painottuivat myös aistielämykset, kuten vauhdin hurma, veden päällä oleminen, maaston muhkuraisuuden tuntuminen kuljettaessa. Eräs ammattilainen kiteyttää näin: ”He [toimintavälineiden käyttäjät] kokevat, tuntevat, haistavat saman kuin muutkin.” Lieksan ja Repoveden kurssien perusteella toimintavälineiden käyttäjillekin aistinvaraiset kokemukset, esimerkiksi hiljaisuus ja luonnon kauneus, olivat tärkeitä.

Ammattilaiset, lähi-ihmiset ja toimintavälineiden käyttäjät näkevät toimintavälineiden mahdollisuudet hyvin yhdenmukaisesti, samoilla tavoilla. Se, että eri osapuolet pitävät samoja asioita tärkeinä, on erinomainen lähtökohta toteuttaa Aikuis-Malikkeen tavoitteita sekä luoda ja kehittää yhä uusia mahdollisuuksia ihmisille, jotka tarvitsevat arkiliikkumisessaan paljon tukea.

6. Yhteenveto

Käyttäjänäkökulmasta toimintavälineet mahdollistavat monenlaisia elämyksiä ja kokemuksia, omien pelkojen voittamisen, rohkaistumisen, palkitsevien kokemusten saamisen, yhdessä olemisen ja kokemusten jakamisen. Kaikki tämä lisää myös käyttäjien itseluottamusta.

³ Lähde: Tuula Puranen (2009) Ulos talosta, pois pihasta.

Aikuis-Malikkeen toimintavälinekoulutus huhtikuussa 2008. Raportti osallistujien koulutusta koskevasta arvioinnista. s. 23–24.

Toimintavälineet tukevat metsässä, vesillä ja muussa luonnossa liikkumista, mutta ne tukevat liikkumista myös esteettömäksi rakennetuissa ympäristöissä. Avatessaan erilaisia pääsyjä ja osallistumisen mahdollisuuksia toimintavälineiden käyttäminen tulee edistäneeksi myös ihmisten keskinäistä tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta.

Käyttäjien näkökulmasta toimintavälineitä kannattaa tarkastella osana kokonaisuutta, joka muodostuu ympäristön lisäksi kaikista niistä ihmisistä, jotka lyhyissä ja pitkissä käyttötilanteissa ovat tavalla tai toisella mukana. Ihmisten välinen vuorovaikutus on osa toimintavälineen mahdollistamaa kokonaisuutta. Siksi on tärkeää, kuinka ihmiset eri tilaisuuksissa ja tilanteissa suhtautuvat toimintavälineiden käyttäjiin ja ottavat huomioon heidän tarpeensa. Suhtautuminen vaikuttaa paljon siihen, millaiseksi toimintavälineen mahdollistama kokemus muodostuu.

Toimintavälineiden käyttäjät näkevät toimintavälineiden mahdollisuudet ja ymmärtävät niiden merkityksen samansuuntaisella tavalla kuin ammattilaiset ja lähi-ihmiset. Toimintavälineiden kentällä vallitsee kiinnostus, tahto ja innostus. Tämä on hyvä perusta liikkumisen ja harrastamisen mahdollisuuksien edistämiseksi koti- ja asuinympäristöissä.

Aikuis-Malike

Kenelle?

Arkiliikkumisessa ja harrastamisessa paljon tukea käyttävät aikuiset, jotka tarvitsevat toimimisen tueksi toista ihmistä sekä tarkoituksenmukaisen toimintavälineen.

Moni harrastaminen tai väline vaatii sovellutuksia. Ratkaisut voivat olla myös yksinkertaisia.

Mitä?

Koti- ja asuinympäristöissä liikkumisen ja harrastamisen mahdollisuuksien edistämistä.

Tapahtumia, kurseja, koulutuksia ja kokeiluja arkiliikkumisen ratkaisujen löytämiseksi.

Tietoa toimintavälineistä sekä niiden sovellutuksista ja mahdollisuuksista.

Yhteistyö

Aikuis-Malike tekee laaja-alaista yhteistyötä lähi-ihmisten, kansalaisjärjestöjen, yhdistyksien, vertaistukiryhmien, oppilaitosten, työntekijöiden, palvelukeskusten, asumisyksiköiden ja yrittäjien kanssa. Otamme mielellämme lisäideoita, vinkkejä ja verkostotapaamiskutsuja vastaan!

Toiminnan yhteydessä kehitetään ja testataan toimintavälineitä sekä pieniä sovelluksia toimiviksi ratkaisuuksi.

Ota yhteyttä

Aikuis-Malike
Sumeliuksenkatu 18 B 3. krs
33100 Tampere

Projektipäällikkö Susanna Tero
0207 718 305
susanna.tero@kvttl.fi

Projektityöntekijä Tanja Tauria
0207 718 304
tanja.tauria@kvttl.fi

www.malike.fi

